

П. М. Чуєв, А. С. Владика, І. Л. Басенко, О. Ю. Каташинський

РОЗВИТОК АНЕСТЕЗІОЛОГІЧНОЇ І РЕАНІМАЦІЙНОЇ СЛУЖБ

Одеський державний медичний університет

Відкриття наркозу в 1846 р. стало істотною подією, що мала значення не тільки для хірургії, але й для інших галузей медицини [1]. Воно започаткувало розвиток нової галузі медицини — анестезіології та інтенсивної терапії, яка дозволила людству боротися з болем і передчасною смертю. У той час Одеса відігравала роль культурного та наукового центру Півдня Росії й не могла залишатися осторонь від світових досягнень. Розвитку медицини, зокрема хірургії, тоді сприяли М. В. Скліфосовський, М. І. Пирогов та інші видатні лікарі.

У другій половині XIX ст. у міській, єврейській і євангелічній лікарнях застосовувався ефірний і хлороформний наркоз, місцева анестезія кокаїном. У євангелічній лікарні була навіть посада лікаря-анестезіолога, яку в 1891 р. посів Н. І. Кефер. Він закінчив у 1890 р. Дерптський університет і вже у 1891 р. захистив дисертацію на вчений ступінь доктора медицини. У 1900 р. Б. Я. Зельдович повідомив про перший досвід застосування спінальної анестезії в Одесі. Після цього метод широко використовувався професором Б. Е. Франкенбергом. Його учень С. О. Гешелін, майбутній професор, автор розділу, присвяченого спинномозковій та перидуральній анестезії в посібнику з анестезіології за редакцією Т. М. Дарбіняна (1973), у своїй кандидатській дисертації довів, що зниження артеріального тиску та зменшення глибини дихання до апноє при високому рівні спінальної анестезії пов'язані не з дією анестетика на центри продовгуватого мозку, а з блокадою рухових і сим-

патичних волокон лише на рівні спинного мозку. Проф. В. Л. Покотило, зав. кафедри загальної хірургії Одеського медичного інституту, був автором розділу «Загальне знеболювання» в багатотомному poradniku з практичної хірургії (1936), в якому він дуже докладно виклав тогочасне поняття про наркоз, описав види наркозу, зокрема інтубаційний, і навіть запропонований ним комбінований веронал-хлороформний.

Такий стан зі знеболюванням хірургічних операцій зберігався практично незмінним до того часу, доки не став небезпечним через підвищення агресивності хірургічних втручань. Виниклі невідповідності між потребою хірургії та можливістю захисту від операційної травми спонукали у першій половині 1950-х рр. співробітників кафедри загальної хірургії О. П. Доценка, В. В. Ларіна до спроб застосувати новий в Одесі спосіб комбінованого наркозу, що включає індукцію барбітуратами, застосування міорелаксантів з ендотрахеальним засобом штучної вентильції легень (ШВЛ). Проте через відсутність належної професійної підготовки у сфері наркозу ці спроби іноді компрометували прогресивні методи загального знеболювання. З 1958 р. Л. М. Аряєв спочатку сам, а пізніше з лікарями І. К. Наумовим і Я. І. Зальцманом здійснювали сучасні комбіновані методи анестезії в Окружному військовому шпиталі. У 1957 р. із Владивостока приїхав до Одеси Ю. М. Кривчиков. Він протягом 1957–1958 рр. працював анестезіологом у клініці загальної хірургії Обласної клінічної лікарні, а з 1958 р. почав

працювати у НДІ туберкульозу, де впровадив сучасний ендотрахеальний наркоз у клініку торакальної хірургії, яку очолював проф. Н. Е. Кульчицький. Учнім Ю. М. Кривчикова з анестезіології був доц. Б. І. Львов. Студенти, які проходили у ті роки субординатуру, отримали первинну спеціалізацію з анестезіології (1959), що дозволило багатьом із них після закінчення інституту працювати самостійно у цій галузі. У 1962 р. Ю. М. Кривчиков поїхав у Київ у клініку проф. Амосова, де створив кульковий клапан серця власної конструкції. Цей самобутній талант (хірург, анестезіолог, винахідник) у 1966 р. видав монографію «Техніка з'єднання заліза і шунтування судин». У 1958 р. Б. І. Львов, потім І. К. Наумов почали застосовувати сучасні методи наркозу в НДІ туберкульозу при торакальних операціях, які доти виконувалися під місцевою анестезією.

Тим же часом здійснюються спроби проведення тривалої ШВЛ у хворих на поліомієліт, з пандемією якого було пов'язане відкриття в інфекційній лікарні «респіраторного центру», обладнаного громіздкими та не дуже надійними кірасними респіраторами.

Виятково важливим етапом у розвитку служби анестезіології стало заснування при кафедрі загальної хірургії проф. І. Я. Дейнеки курсу анестезіології у 1958 р. Саме тоді починає організовуватися майбутня кафедра анестезіології і реаніматології в Одеському медичному інституті. У той час серед спеціалістів кафедри був лише один професійний анестезіолог-аспірант Юрій Михайлович

Ведутов, що у 1957 р. пройшов первинну спеціалізацію з анестезіології в Окружному військовому шпиталі Закавказького ВО та підвищення кваліфікації в ЦІУЛ у проф. Е. А. Дамір. Ю. М. Ведутов викладав курс анестезіології з 1958 до 1967 рр. [2]. Разом із викладацькою діяльністю він займався організацією одного з перших у країні відділення анестезіології Одеської обласної клінічної лікарні, що почало функціонувати у липні 1961 р., завідувачем якого і став Юрій Михайлович. Він комплектував штати і навчав колектив цього відділення. Водночас у ОКЛ створили пункт термінальних станів при приймальному відділенні, а після відкриття у 1964 р. відділення гемодіалізу реанімаційних хворих стали госпіталізувати на ліжка цього відділення. З 1970 р. тут організували відділення реанімації та інтенсивної терапії на 12 ліжок, яке очолила Р. Р. Майорова. Надалі відділенням завідували Г. К. Сидорюк (1970–1973), М. М. Голубенко (1973–1976), О. Г. Ситник (1976–1983).

З 1961 р. Ю. М. Ведутов став позаштатним обласним анестезіологом і продовжував організацію служби в області. У 1964 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему біохімічних змін у організмі під час комбінованої анестезії. У 1966 р. він організовує анестезіологічну секцію при Одеському обласному науковому товаристві хірургів, а у 1969 р. переходить доцентом на кафедру госпітальної терапії, де організує ліжка реанімації і інтенсивної терапії кардіологічного відділення.

З 1967 р. на посаду доцента за курсом анестезіології було запрошено Леоніда Миколайовича Аряєва, що саме у тому році захистив докторську дисертацію на тему «Аналгезія та поверховий наркоз закисом азоту при нетривалих операціях, деяких діагностичних дослідженнях і з лікувальною метою». У 1970 р. він організував самостійну кафедру анестезіології і реаніма-

тології — першу в Україні та другу в СРСР серед подібних кафедр медичних інститутів.

Л. М. Аряєв очолював кафедру з моменту її створення до 1976 р. Він перший в Одесі став застосовувати метод комбінованого загального знеболювання, за його допомогою цей метод був впроваджений у Одеському НДІ туберкульозу, туберкульозному шпиталі інвалідів Великої Вітчизняної війни, лікарні моряків Одеси, військово-морському шпиталі у Миколаєві, в Тирасполі та Кишиневі. Під його керівництвом було захищено 12 дисертацій, ним опубліковано 100 робіт, зокрема 3 монографії. Л. М. Аряєв був головним анестезіологом Одеського облвідділу охорони здоров'я, головою анестезіологічної секції Обласного наукового товариства хірургів, членом правління Всесоюзного й Українського республіканського товариств анестезіологів і реаніматологів [2].

До структури кафедри, крім викладання анестезіології та реаніматології проф. Л. М. Аряєвим, доц. Л. З. Дробковим, асистентом, а згодом і доц. А. Й. Бахаром, асист. С. Н. Терещуком і А. С. Владикою, увійшли ще курси нейрохірургії (проф. О. П. Король, асист. Т. В. Хомицька) і гіпербаричної і підводної медицини (доц. В. В. Ларін).

Саме з ім'ям В. В. Ларіна пов'язане зародження інтересу до гіпербаричної оксигенації (ГБО) в Одесі. Він першим із групою ентузіастів створив експериментальну барокамеру в ОМІ на кафедрах топографічної анатомії, оперативної хірургії та військово-морській кафедрі, і з 1972 р. почалося клінічне застосування портативної барокамери «ДРЕГЕР».

У 1979 р. вперше в Україні було відкрито самостійне відділення ГБО у структурі ОКЛ, обладнане перетвореною на лікувальну декомпресійною барокамерою РКУМ-2 і ОКА-МТ.

З 1977 р., після смерті Л. М. Аряєва, кафедрою став заведу-

вати один із перших у СРСР анестезіологів-реаніматологів проф. Вацлав Петрович Стасюнас, що захистив у 1974 р. докторську дисертацію на тему «Патофізіологічні зрушення й особливості анестезіологічного забезпечення внутрішньосерцевих операцій за умов екстракорпоральної перфузії та гемодіалізу» [2]. Він організував і очолив у 1977 р. Одеське наукове товариство анестезіологів і реаніматологів, у тому ж році організував курс анестезіології та реаніматології факультету удосконалення лікарів, на якому щорічно проходили спеціалізацію з анестезіології та реаніматології до 50 лікарів. До викладання на цих курсах було залучено молодих спеціалістів П. М. Чуєва, А. Є. Бухало, Б. П. Тишкевича. В. П. Стасюнас є автором підручника «Анестезіологія та реаніматологія», виданого у 1978 р. Він був членом правління Всесоюзного й Українського наукових товариств анестезіологів і реаніматологів.

З 1980 р., після передчасної смерті В. П. Стасюнаса, на посаду завідувача кафедри було запрошено його учня та учня проф. Л. М. Аряєва доц. Анатолія Йосиповича Бахара, що захистив у 1969 р. кандидатську роботу на тему «Газовий наркоз у хворих на легеневий туберкульоз». Він завідував кафедрою до самої смерті — 1982 р.

З 1982 до 1995 рр. завідував кафедрою доц. Анатолій Степанович Владика. У 1987 р. він захистив докторську дисертацію на тему «Екстракорпоральна детоксикація при критичних станах» і отримав звання професора. Основні наукові напрямки його робіт — анестезія, реанімація й інтенсивна терапія при ендотоксикозі, черепно-мозковій травмі, невідкладна допомога у практиці морської медицини та медицини катастроф. Він автор 326 наукових публікацій, зокрема двох видань «Довідника суднового лікаря» (1979; 1992), «Довідника з захо-

дів першої медичної допомоги й профілактики отруень, ушкоджень і захворювань, що пов'язані з морським перевезенням небезпечних вантажів» (1992), монографій «Медицина транспортних катастроф» (2000), «Анестезіологічне забезпечення ендоскопічних втручань» (2004), «Інтенсивна терапія в дерматовенерології» (2005), 6 авторських свідоцтв, 57 раціоналізаторських пропозицій, 12 методичних рекомендацій та інформаційних листів. Брав участь у організації IV Всесоюзного з'їзду анестезіологів і реаніматологів і III Національного конгресу (VIII з'їзду) анестезіологів України, проведених у Одесі. У 1982–2002 рр. — головний позаштатний анестезіолог управління охорони здоров'я Одеської облдержадміністрації, з 1982 р. — голова Одеського відділення, член Правління асоціації анестезіологів України, член Проблемної комісії «Анестезіологія» МОЗ і АМН України [2].

У 1983 р. ОКЛ почала функціонувати у нових будинках селища Котовського м. Одеси. Відкрилися нові можливості для функціонування анестезіологічного відділення і відділення реанімації та інтенсивної терапії. З цього ж року анестезіологічна та реанімаційна служби ОКЛ були виділені в окремі підрозділи. Спочатку відділення реанімації та інтенсивної терапії було розраховано на 12 ліжок, потім воно було розширене до 24 ліжок, з 1999 р. — до 27, і з 2002 р. — до 30. Завідувачі відділення у ці роки: М. М. Голубенко (1983–1996), І. В. Кірчев (1991–1994), П. М. Гадюченко (1994–1999), С. А. Іванченко (1999–2001), П. М. Гадюченко (з 2001 р.).

Завідувачами анестезіологічного відділення були: О. Г. Ситник (1983–1984), Л. А. Нестеренко (1984–1994), Ю. А. Євтеєв (1994–1995), Л. А. Нестеренко (1995–1997), О. Ю. Каташинський (з 1997 р.) [3].

З 1983 р. докорінно змінились умови використання ГБО у

новому будинку ОКЛ, де було створено центр, обладнаний чотирма сучасними баросистемами. За 10 років проведено понад 70 тис. баросеансів у 7 тис. хворих, 25 % з яких належали до реанімаційного профілю.

За наказом МОЗ № 134 від 9.06.1993 р. «Про поширення та удосконалення методу баротерапії в Україні» Одеса значиться одним із двох в Україні регіональних науково-методичних і навчальних центрів ГБО. Керує центром проф. П. М. Чуєв.

У 1988 р. курси підвищення кваліфікації, створені у 1978 р., реорганізовано у самостійну кафедру анестезіології і реаніматології ФУЛ, яку очолив професор Петро Миколайович Чуєв. З 1995 р. кафедра анестезіології і реаніматології ОМІ (для навчання студентів) і кафедра анестезіології і реаніматології ФУЛ об'єдналися в одну кафедру анестезіології та інтенсивної терапії з післядипломною підготовкою, і об'єднаною кафедрою став завідувати проф. П. М. Чуєв. Він є продовжувачем робіт із застосування у медицині холоду та ГБО, розпочатих проф. Л. М. Аряєвим. У 1987 р. він захистив докторську дисертацію на тему «Гіпербарична оксигенація при лікуванні та профілактиці гнійно-септичних захворювань» [2]. П. М. Чуєв — автор більше 300 друкованих наукових робіт, присвячених різним проблемам анестезіології та інтенсивної терапії. Професор є членом правління Асоціації анестезіологів України, членом Проблемної комісії «Анестезіологія та інтенсивна терапія» МОЗ і АМН України; він також ініціатор і організатор проведення в Одесі багатьох конференцій, IV Всесоюзного з'їзду анестезіологів і реаніматологів (1989) і III Національного конгресу (VIII з'їзду) анестезіологів України у 2000 р., де його було обрано Президентом.

Сьогодні у складі кафедри 12 викладачів: зав. кафедри

проф. П. М. Чуєв, проф. А. С. Владика і О. О. Тарабрін, доц. І. Л. Басенко, О. О. Буднюк, О. В. Беляков, М. О. Брусніцина, М. П. Юзвак, асист. О. В. Петелкакі, Г. Ф. Чорний, М. В. Левицький, Л. О. Собітняк.

Завдання кафедри різноманітні. Це, насамперед, навчання студентів найважливішим навичкам з інтенсивної терапії невідкладних станів, підготовка лікарів-анестезіологів у інтернатурі, загальне та передатестаційне удосконалення анестезіологів, лікарів швидкої допомоги та лікарів, які працюють із барокамерами. Традиційно значне місце у роботі кафедри належить вихованню майбутніх фахівців і науковців у студентському науковому гуртку. Гуртківці активно працюють у лікувальних закладах клінічної бази кафедри, виступають на студентських наукових конференціях, виконують наукові дослідження.

На кафедрі ведеться підготовка фахівців вищої кваліфікації в магістратурі, ординатурі й аспірантурі. На кафедрі пройшли навчання 70 клініординаторів і шість магістрів, підготовлено 5 докторів і 28 кандидатів наук, у тому числі представників Сирії, Кіпру, Перу, Болівії.

Різноманітними були напрямки наукового пошуку кафедри протягом усіх років існування: гіпотермія, ГБО, детоксикація, знеболювання й інтенсивна терапія в нейрохірургії, торакальній і черевноporожнинній хірургії, акушерстві, кардіохірургії, офтальмології, трансплантології, білковий метаболізм при критичних станах, інтенсивна терапія механічної та термічної травм, діагностика і лікування сепсису.

Співробітниками кафедри й у співавторстві видано понад 600 публікацій, зокрема 13 монографій, 5 навчальних посібників із грифом ЦМК МОЗ України, 1 підручник. Отримано 22 авторських свідоцтва та патентів на винаходи, впроваджено понад 200 рацпропозицій.

Важливу роль у житті анестезіологів області відіграє Обласне відділення асоціації анестезіологів України, робота якого немислима без активної участі співробітників кафедри. Його існування почалося з організації секції при хірургічному товаристві у 1966 р. під керівництвом Ю. М. Ведутова. У 1977 р. створено за участі проф. В. П. Стасюнаса самостійне Обласне наукове товариство анестезіологів і реаніматологів, головою якого він був до 1980 р. З 1982 р. голова товариства (перетвореного у 1994 р. на асоціацію) — проф. А. С. Владика, а беззмінний секретар — асист. Г. Ф. Чорний. Усього проведено 238 засідань [3].

Кафедра разом з усіма анестезіологами області постійно виявляє свою традиційну одеську гостинність. В Одесі у 1985 і 2003 рр. відбувся пленум правління Українського республіканського наукового товариства анестезіологів-реаніматологів, у 1987 р. працювала проблемна комісія «Анестезіологія і реаніматологія» АМН СРСР. У 1989 р. проведено IV Всесоюзний з'їзд анестезіологів і реаніматологів з участю понад 1600 делегатів і гостей, зокрема з США, Англії, Франції, Німеччини, Чехословаччини, Польщі, Болгарії, Югославії. У 1993 і 1994 рр. проведено I і II Українські науково-практичні конференції з невідкладної допомоги хворим з участю представників Всесвітньої асоціації невідкладної медицини та медицини катастроф. У 1999 і 2003 рр. проводилися засідання проблемної комісії «Анестезіологія» МОЗ і АМН України, у травні 2000 р. — III конгрес (VIII з'їзд) анестезіологів України з участю близько 900 делегатів і гостей, зокрема із Росії, США, Німеччини, Італії, Австрії, Польщі. Розширюються міжнародні зв'язки кафедри. Наукові праці її співробітників публікували у закордонних часописах і збірниках, а самі науковці брали участь у роботі міжнародних наукових

форумів у Росії, Польщі, Данії, Канаді, Ізраїлі, Англії, Італії та Франції, стажувалися у США та Німеччині.

На кафедрі у різний час проходили спеціалізацію з анестезіології й інтенсивної терапії громадяни Кіпру, Судану, Сирії, Перу, Болівії, Лівану, Грузії, Індії, Росії. Короткострокові стажування із питань регіональної анестезії на кафедрі проходили громадяни Грузії. Стажування співробітників кафедри і лікарів-інтернів з анестезіології та інтенсивної терапії відбувалися у провідних клініках Європи: Кардіфф (Великобританія), Валенсія (Іспанія), Болонья (Італія), Гент (Бельгія), Берн, Базель (Швейцарія), Грац (Австрія), Франкфурт-на-Майні, Бонн, Майнц, Мюнстер, Монгейм, Вюрцбург, Регенсбург (Німеччина). Усі види діяльності кафедри немислимі без тісного зв'язку з органами охорони здоров'я.

Перші керівники кафедри (Л. М. Аряєв, В. П. Стасюнас) були організаторами служби у регіоні. Традиційно провідні співробітники кафедри є позаштатними фахівцями-анестезіологами УОЗ — Ю. М. Ведутов (1961–1967), Л. М. Аряєв (1967–1976), В. П. Стасюнас (1976–1980), А. Й. Бахар (1980–1982), А. С. Владика (1982–2002), О. Ю. Каташинський (2002–2003), О. В. Беляков (з 2003 р. до цього часу), завідувачами відділень анестезіології (О. Ю. Каташинський) та інтенсивної терапії (П. М. Гадюченко, С. А. Іванченко, К. О. Подоплелов, М. П. Стоянов). Усі співробітники кафедри виконують значну лікувально-консультативну роботу в операційних і у відділенні інтенсивної терапії на клінічних базах кафедри і під час консультативних виїздів і вильотів до інших лікувальних закладів.

У ОКЛ відкриті нові напрямки: з 1997 р. після приїзду до нашого міста проф. Крістіана Барнарда було відкрито відділення трансплантації донорських органів, і вже 26.12.1997 р. було зроблено перше успішне

пересаджування нирки (хірургічна бригада: проф. Ф. І. Костєв, зав. відділенням судинної хірургії О. Г. Іванов, асист. кафедри урології В. А. Сагатович, анестезіолог — доц. кафедри анестезіології і інтенсивної терапії канд. мед. наук І. Л. Басенко, зав. відділення анестезіології О. Ю. Каташинський); з 1997 р. в ОКЛ відкрите відділення нейрохірургії, зав. відділення В. В. Аксьонов; у 2007 р. відкрите відділення кардіохірургії; з 2008 р. відділення реанімації та інтенсивної терапії було поділено на 2 окремих: відділення реанімації та інтенсивної терапії (зав. П. М. Гадюченко) та відділення інтенсивної терапії, екстракорпоральних методів детоксикації і ГБО (зав. В. В. Фесенко).

Нині в ОКЛ функціонує 5 спеціалізованих відділень анестезіології та інтенсивної терапії: загального профілю, швидкої медичної допомоги, акушерського, кардіохірургічного профілю, ЕМД та ГБО. Планується відкриття нового відділення інтенсивної терапії для лікування хворих із невровакулярною патологією.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Rushman G. B. A short history of anaesthesia (The first 150 years) / G. B. Rushman, N. J. H. Davies, R. S. Atkinson. — Heinemann : Butterworth, 1998. — 220 p.*
2. *Золотарев А. Е. Биографический словарь профессоров Одесского медицинского института им. Н. И. Пирогова (1900–1990) / А. Е. Золотарев, И. И. Ильин, Л. Г. Луки — Одесса : Маяк, 1991. — 328 с.*
3. *Чуев П. Н. К 35-летию кафедры анестезиологии и интенсивной терапии Одесского государственного медицинского университета / П. Н. Чуев // Біль, знеболювання і інтенсивна терапія. — 2005. — № 3. — С. 2-4.*

